

BLIDÖ SOCKENS HEMBYGDSFÖRENING

Årsnummer 2012

Innehåll:

Blidö Sockens Hembygdsförenings styrelse 2011

Ordförande har ordet

Den optiska telegrafen i Furusund

Lotsar i Furusund/Köpmanholm

Yxlan-Blidö Bygdegårdsförening

Åke Carlssons släktgård

Postgången på Blidö

Sol och skugga ska åter få vandra över Auroras äng

Våra handelsbodar

Rädda och bevara vårt kulturarv

Gravstenar på Blidö kyrkogård

Om det medeltida Norröra

Verksamhetsberättelse 2011

Planerade aktiviteter och Kalendarium

Mer info på vår hemsida

Blidö Sockens Hembygdsförening

(www.bshf.se)

Pris 50 kr

BLIDÖ SOCKENS HEMBYGDSFÖRENING STYRELSE

Valda på årsmötet 2011

Anders Sundberg (ordf)	Tel: 0176 – 826 41	Mobil: 070 – 340 17 95
Anita Bertilsson (vice ordf)	Tel: 0176 – 815 12	Mobil: 076 – 231 97 79
Birgitta Angeberg-Edlund (sekr.)	Tel: 0176 – 412 91	
Jan Engström (kassör)	Tel: 0176 – 822 14	Mobil: 070 – 594 24 46
Maud Nevrell	Tel: 0176 – 884 58	Mobil: 070 – 30 35 100
Mikael Jansson	Tel: 0176 – 840 32	Mobil: 070 – 528 40 32
Ewa Broberg	Tel: 0176 – 820 22	Mobil: 070 – 738 20 28
Gösta Roxell	Tel: 0176 – 821 18	(repr Oxhalsö byalag)
Hans Lindstedt	Tel: 0176 – 821 81	(suppleant Oxhalsö byalag)
Webbansvarig:		
Göte Lagerkvist	Tel: 0176 – 826 10	Mobil: 070 – 540 04 33
Ombud för regionalt hembygdsförbund		
Anita Bertilsson	Tel: 0176 – 815 12	Mobil: 076 – 231 97 79
Revisor:		
Per Ottoson	Tel: 0176 – 820 27	
Revisorsuppleant:		
Jan Orsvärn	Tel: 0176 – 810 98	
Valberedning:		
Bertil Karlsson	Tel: 0176 – 817 55	(sammankallande)
Rolf Fransson	Tel: 0176 – 885 85	
Ola Söderman	Tel: 0176 – 811 35	

Postadress: c/o Anders Sundberg, Västerö 1542, 760 17 Blidö

Enskilt medlemskap 150 kr

Familjemedlemskap 250 kr

Bankgiro: 344 - 5665

Redigering: Maud Nevrell

Teckning: Ulf Edlund

Layout: Göte Lagerkvist

Foto: Bilder hämtade ur respektive artikel.

HEJ ALLA VÄNNER!

Nu har du Blidö Sockens Hembygdsförening nya årsskrift i din hand! Jag hoppas att du kommer att finna innehållet intressant! Vår ledamot i styrelsen Maud Nevrell har tagit på sig ansvaret att samla ihop material och även skriva själv. Göte Lagerkvist har, som alltid, gjort ett värdefullt arbete med layout och sammanställning. Men vi har fler engagerade medlemmar som bidragit med spännande artiklar.

Tack för det!

Under året har vår trivsamma förening har arbetat hårt med att få Båtsmanstorpet klart. Vi har gjort mycket jobb för egen maskin. Men vi har också fått proffshjälp med målning och lagning av diverse snickerier. Att renovera ett torp med anor från 1730- talet kräver eftertanke så inte atmosfären går förlorad. Vi vill visa er torpet i sommar. Med doftande gammeldags blommor och kryddväxter i nygrävda land en bit nedanför trappen.

Tack alla ni som bidragit med generösa bidrag till renoveringen!

Sedan vill jag också passa på att tacka för de två hemlighusen – avträden – som man skänkt oss. Om naturbehov skulle uppträda kan vi alltså peka bort dit där de står och säga: Där är det!

Från hemlighus till bönhus. Snett ovanför torpet ligger missionshuset som för inte alltför länge sedan var en samlingspunkt för många sockenbor. Att det en gång kom till beror på våra gamla släktingar som hjälptes åt med pengar och arbete för att socknen skulle få sin samlingslokal.

Nu ligger huset ute till försäljning. Hembygdsföreningen har tagit kontakt flera gånger med Norrtälje Missionsförsamling för att istället få hyra eller arrendera huset men inte fått svar. Det vore konstigt om huset hamnar i privat ägo när det från början var menat att tillhöra sockenborna!

Vi skulle vilja att "bönhuset" ännu en gång blev ett hus tillgängligt för alla. Som föreningslokal eller liknande.

Efter många samtal har vi nu kunnat ro i hamn två viktiga avtal.

Ett 25-årigt avtal med Oxhalsö Byalag som är de egentliga ägarna till den mark som torpet står på. Det är ju hembygdsföreningen som under åren kostat på och renoverat torpet och som vårdar och sköter det. Nu kan vi fortsätta med det i lugn och ro.

Det andra avtalet är med ägarna till den lada som står mittemot torpet. Vid dess sida har Blidö Hemslöjd sin lokal. I och med avtalet om ladan kan vi ställa dit alla föremål som hembygdsföreningen under åren fått som gåvor och som vi inte hittills inte haft plats för. Nu ska vi rusta ladan lite enkelt och kanske också ha en och annan utställning!

Styrelsen gjorde en studieresa till Åbo där vi i snöstorm och hållregn besökte musei- stadsdelen Klockarbacken som räddades undan den stora branden 1827. Här kunde vi hämta mycket kunskap. Vi rekommenderar alla ni som är intresserade av historia att bege sig dit!

Från dåtid till nutid till framtid. I sommar har vi vår allmogebåtssegling som blivit tradition. För att få ännu fler deltagande båtar och åskådare funderar vi på om seglingen ska gå av stapeln tidigare under sommaren. Vi återkommer om detta! Och om hembygdsgården och andra programpunkter.

Och som vanligt ber dig som har idéer till möten och artiklar att höra av dig till oss i styrelsen. Eller vara med i en arbetsgrupp! Namn och tel. nr finner du i början av årsskriften.

Anders Sundberg

Ordförande

Årets utgåva av Blidö Sockens Hembygdsförenings årsskrift har texter från Furusund, Yxlan, Blidö och Norröra. Årsskriften har historiskt fokus och vi vill gärna att hela Blidö Socken är representerat. Välkommen att bidra med text till nästa år! I årsskriften finns en artikel om våra handelsbodarna. Tanken är att Hembygdsföreningen ska ge ut ett större häfte om handelsbodarna framöver. Vi har också bilder av nio gravstenar från Blidö kyrkogård. Varje gravsten har en liten förklarande text men vi tror att det finns mycket mer att berätta och vi tar gärna emot bidrag som handlar om dessa gravstenar och alla andra som finns på kyrkogården. Dessutom planerar vi att inbjuda till en kyrkogårdsvandring under verksamhetsåret. Vi planerar också att uppmärksamma Strindbergsjubileet och under året inbjudas till en litterär afton med högläsning och samtal om August Strindberg.

Vi hoppas att vår årsskrift skall komma till glädje!

Maud Nevrell

DEN OPTISKA TELEGRAFEN

På Furusund restaurerades på 1960-talet den optiska telegrafstationen. Kanske den enda bevarade kompletta som finns av det slaget.

I slutet av 1700-talet fanns det i Europa optiska telegrafer av olika slag. Idén med optiska telegrafer var att upprätta förbindelser med ”länkar” av stationer som sinsemellan hade fri sikt. En signal sattes upp på en station och observerades i kikare vid nästa station där man repeterade den till den följande, som kunde finnas på en mils avstånd. I Frankrike hade man använt sig av ett system med rörliga armar, eller semaforer.

I Sverige fick det mångsidige kanslirådet A N Edelcrantz höra om det franska systemet och satte igång med att konstruera ett liknande till nya kungens födelsedag den 1 november 1794. Man satte upp en station på slottstaket i Stockholm och en vid Drottningholms slott med en mellanstation vid Stora Essingen. På sju minuter hann telegrafan framföra följande hyllning till kung Gustav IV Adolf:

*Att hälsningen av Svea folk
Vars kärlek gör sin Konung ära,
I dag skall fram till hans hjärta bära,
Skall helga denna nya tolk.*

I ett kungligt brev den 10 december 1795, gavs det order om att bygga telegrafer i Grisslehamn, på Signilskär och Eckerö för att underlätta kommunikationerna mellan Sveriges två största städer, Stockholm och Åbo. I början av 1800-talet planerade man att bygga ut länkar runt Sveriges sydkust och förbi Stockholm upp till Gävle. Det var emellertid endast förbindelsen Grisslehamn-Signilskär-Eckerö som påbörjades och fick någon större betydelse.

1808 var Sverige i krig mot Ryssland. Det gick ju som bekant inte så bra. Det första ryssarna gjorde var att med eld förstöra stationerna på Eckerö och Signilskär. Deras valde på öarna blev inte så långvarigt och snart byggde man upp telegrafan igen. I Furusund var stationen i gång oktober 1808 till nyåret 1810, men i fredsförhandlingarna 1809 bestämdes det att all telegrafi på ostkusten skulle läggas ned.

Edelcrantz hade emellertid under tiden övergivit systemet med rörliga armar. Signaler överfördes istället med tio luckor som var och en kunde ställas i två lägen, synliga eller icke synliga. I dag talar vi om ettor och nollor i datavärlden men Edelcrantz var före sin tid. Han använde ett binärt kodsystäm. Luckorna sitter i tre rader och betecknar hundratal, tiotal och ental. Översta luckan fick värdet ett, mittersta värdet två och nedersta värdet fyra. Nu kunde man få fram kodsiffrorna från 1 – 777. Talen 8 och 9 fanns alltså inte, varför man endast hade 512 olika koder, men med hjälp av den tionde luckan som kallades A-luckan dubblade man till 1024.

Telegraphisk Chiffre-Tabell.

000	100	200	300	400	500	600	700
000 - - - 777	100 - 7 - 677	200 - 8 - 577	300 - kan 477	400 - 9 - 377	500 R - - 277	600 fu.fv. 177	700 Tefat 077
001 - 1 - 776	101 - dr - 676	201 - gu - 576	301 - kar 476	401 - mit 376	501 - ra - 276	601 - kvar 176	701 - vär 076
002 - 2 - 775	102 - dk - 675	202 - gul 575	302 - ke - 475	402 - mo 375	502 - ran - 275	602 - fvenk 175	702 - vä - 075
003 A - - 774	103 - du - 674	203 - gä - 574	303 - ki - 474	403 - mor 374	503 - rd - 274	603 - fy - 174	703 - väg 074
004 - 3 - 773	104 - dy - 673	204 - gkr 573	304 - kl - 473	404 - mot 373	504 - re - 273	604 - lä - 173	704 - väl - 073
005 - ab - 772	105 - dä - 672	205 - gä - 572	305 - kla 472	405 - mt - 372	505 - regn 272	605 - lä - 172	705 - vän 072
006 - ad - 771	106 - dä - 671	206 - gö - 571	306 - kn - 471	406 - mu 371	506 - ren 271	606 - fat 171	706 - vär 071
007 nrd/lat 770	107 - diar 670	207 - gör 570	307 - kna 470	407 - mur 370	507 - ri - 270	607 - lö - 170	707 repeter. 070
010 - 4 - 767	110 - dä - 667	210 H - - 567	310 - ko - 467	410 - my 367	510 - riksd. 267	610 T - - 167	710 X - - 067
011 - af - 766	111 - död 666	211 - ha - 566	311 - kom 466	411 mycks 366	511 rin 266	611 - ta - 166	711 Y - - 066
012 - ak - 765	112 E - - 665	212 - haf 565	312 - kon 465	412 - ml 365	512 - ro - 265	612 - tan 165	712 Z - - 065
013 - al - 764	113 - ed - 664	213 - hal 564	313 - kor 464	413 - ml 364	513 - rt - 264	613 - te - 164	713 Å - - 064
014 - all - 763	114 - efter 663	214 - hamn 563	314 - kr - 463	414 - ml 363	514 - ru - 263	614 - telegr. 163	714 - li - 063
015 - am - 762	115 - el - 662	215 - han 562	315 - kra 462	415 - ml 362	515 - rum 262	615 - ten 162	715 - la - 062
016 - an - 761	116 - eller 661	216 - hand 561	316 - ku - 461	416 - ml 361	516 - ry - 261	616 - ter 161	716 - lag 061
017 - and - 760	117 - eld 660	217 - har 560	317 - kv - 460	417 - mör 360	517 - rytt 260	617 - ti - 160	717 - kr - 060
020 - 5 - 757	120 - em - 657	220 - he - 557	320 - kvn 457	420 - mö 357	520 - rä - 257	620 - tid - 157	720 - lit - 057
021 - 6 - 756	121 - en - 656	221 - hel 556	321 - ky - 456	421 - mör 356	521 - rd 256	621 - till - 156	721 - liter 056
022 - 7 - 755	122 - er - 655	222 - N/ep 555	322 - lä - 455	422 N - - 355	522 - rä - 255	622 - tim 155	722 Tefat 055
023 - 8 - 754	123 - es - 654	223 - hem 554	323 - ki - 454	423 - na - 354	523 - rik 254	623 - tin 154	723 Å - - 054
024 - 9 - 753	124 - et - 653	224 - her 553	324 - kö - 453	424 namn 353	524 - rit 253	624 - to - 153	724 - lit 053
025 - at - 752	125 F - - 652	225 - bet 552	325 L - - 452	425 - natt 352	525 - vänta 252	625 - tor 152	725 - lg - 052
026 B - - 751	126 - fa - 651	226 - hi - 551	326 - la - 451	426 - ed. nt 351	526 - rö - 251	626 - tr - 151	726 - ill - 051
027 - ha - 750	127 - fal 650	227 Tefat. 550	327 - lag 450	427 - ne - 350	527 - rik 250	627 - tu - 150	727 andra 050
030 - bak 747	130 - faller 647	230 - hin 547	330 - land 447	430 - nej 347	530 S - - 247	630 - tull 147	730 - km - 047
031 - 10 - 746	131 - fan 646	231 - hit 546	331 - le - 446	431 - nes 346	531 - fa - 246	631 - tufend 146	731 - in - 046
032 - 11 - 745	132 - far 645	232 - ho - 545	332 - lek 445	432 - ng - 345	532 - fak 245	632 - tv - 145	732 - ing - 045
033 - 12 - 744	133 - fat 644	233 - hop 544	333 - lem 444	433 - ni - 344	533 - fal 244	633 - ty - 144	733 - ank 044
034 - 13 - 743	134 - fe 643	234 - hos 543	334 - ler 443	434 - nos 343	534 - fan 243	634 - tyk 143	734 - kr - 043
035 - 14 - 742	135 - fel 642	235 - hu 542	335 - let 442	435 - nor 342	535 - fan 242	635 - lä - 142	735 - lit 042
036 - 15 - 741	136 - fi - 641	236 hundra 541	336 - li - 441	436 - ns 341	536 - fe - 241	636 - lä - 141	736 - ätt - 041
037 - bland 740	137 fienden 640	237 - hur 540	337 - lif 440	437 - nu 340	537 - tek 240	637 - lö - 140	737 Ö - - 040
040 - 16 - 737	140 - fin 637	240 - hus 537	340 - lig 437	440 - ny - 337	540 - fan 237	640 U - - 137	740 - öd - 037
041 - 17 - 736	141 - fl - 636	241 - by 536	341 - lik 436	441 - nyk 336	541 - fer 236	641 - uk - 136	741 - öf - 036
042 - 18 - 735	142 - flagg 635	242 - hä - 535	342 - ljuv 435	442 - nä - 335	542 - th - 235	642 - ull 135	742 - öfver 035
043 - 19 - 734	143 - fo 634	243 - hll 534	343 - lo - 434	443 - nä 334	543 Differ. 234	643 - un 134	743 - äg - 034
044 - 20 - 733	144 - folk 633	244 - hkr 533	344 - lt - 433	444 - nä 333	544 - lk - 233	644 - up 133	744 - önd 033
045 - 21 - 732	145 - for 632	245 - hä 532	345 - lu - 432	445 - nä 332	545 - kall 232	645 - ur 132	745 - ök - 032
046 - 22 - 731	146 - fr - 631	246 - hön 531	346 - ly - 431	446 - nä 331	546 - flepp 231	646 - ur 131	746 - öm - 031
047 - 23 - 730	147 - fram 630	247 - här 530	347 - lä - 430	447 - nsk 330	547 falka 230	647 - ut 130	747 - ö - 030
050 - 24 - 727	150 - frä 627	250 - hö 527	350 - lig 427	450 O - - 327	550 - kug 227	650 V - - 127	750 - ök - 027
051 - 25 - 726	151 - ft. vt 626	251 - hög 526	351 - lång 426	451 - och 326	551 - ökrif 226	651 - va - 126	751 - ött - 026
052 - 26 - 725	152 - full 625	252 - höger 525	352 - lä - 425	452 - od - 325	552 - fi - 225	652 - vad 125	752 - öns 025
053 - 27 - 724	153 - fy 624	253 - hör 524	353 - lig 424	453 - om 324	553 - lig 224	653 - vakt 124	753 - öns 024
054 - 28 - 723	154 - lä 623	254 I - - 523	354 - läng 423	454 - on 323	554 - lin 223	654 - val 123	754 - öns 023
055 D - - 722	155 - fir 622	255 - ja 522	355 - lär 422	455 - opp 322	555 - fit - 222	655 - van 122	755 upm. ned 022
056 - 29 - 721	156 - lä 621	256 - jag 521	356 - lat 421	456 - or 321	556 - fjä 221	656 - var 121	756 - öns 021
057 - 30 - 720	157 - flit 620	257 - lf - 520	357 - lö 420	457 - nrd 320	557 upm. up. 220	657 - vat 120	757 fer d 020
060 - 31 - 717	160 - lö 617	260 - ig 517	360 - lön 417	460 - oas 317	560 - lön 217	660 - ve - 117	760 - öns 017
061 - 32 - 716	161 - för 616	261 - ik 516	361 - löa 416	461 - ott 316	561 - fl - 216	661 - vem 116	761 - öns 016
062 - 33 - 715	162 G - - 615	262 - il 515	362 M - - 415	462 P - - 315	562 - flut 215	662 - ven 115	762 - öns 015
063 - 34 - 714	163 - ga 614	263 - illa 514	363 - ma 414	463 - pa 314	563 - fm 214	663 venier 114	763 - öns 014
064 - 35 - 713	164 - gar 613	264 - in 513	364 - man 413	464 - par 313	564 - in 213	664 - var 113	764 - öns 013
065 - 36 - 712	165 - ge 612	265 - ing 512	365 - mat 412	465 - pe 312	565 - fo 212	665 - vi 112	765 - öns 012
066 - 37 - 711	166 - gen 611	266 - int 511	366 - me 411	466 - pan 311	566 - fol 211	666 - vid 111	766 - öns 011
067 - 38 - 710	167 - ger 610	267 - is 510	367 - med 410	467 - par 310	567 - lom 210	667 - vig 110	767 - öns 010
070 - 39 - 707	170 - gi 607	270 - ju 507	370 mellan 407	470 - pl - 307	570 - for 207	670 - vil 107	770 läng. 007
071 - 40 - 706	171 - gl 606	271 - jä 506	371 - men 406	471 - pl 306	571 - fp 206	671 - vin 106	771 - öns 006
072 - 41 - 705	172 - gn 605	272 - galit 505	372 - mer 405	472 - po 305	572 - fpr 205	672 - vind 105	772 - öns 005
073 - 42 - 704	173 - go 604	273 - jäm 504	373 - ml 404	473 - pot 304	573 - fit 204	673 - vit 104	773 - öns 004
074 - 43 - 703	174 - god 603	274 K - - 503	374 - mig 403	474 - pot 303	574 - flad 203	674 - vt 103	774 - öns 003
075 - 44 - 702	175 - gr 602	275 - kk 502	375 - ml 402	475 - pr 302	575 - fit 202	675 - vu 102	775 - öns 002
076 - 45 - 701	176 - gra 601	276 - ka 501	376 - mis 401	476 - pu 301	576 - flör 201	676 - vä 101	776 - öns 001
077 - 46 - 700	177 - gr. kt 600	277 - kal 500	377 - min 400	477 - pa 300	577 - fl - 200	677 - vld 100	777 - öns 000
700	600	500	400	300	200	100	000

STOCKHOLM, Tryckt hos JONAS PERA LINDH. 1799.

För manövreringen av luckorna användes en anordning som med styrstänger stod i förbindelse med luckorna. Koden ställdes in på ett "tangentbord" och sköts sedan upp med styrstängerna. (Se bild på sidan 6.)

Man lät trycka upp sifvertabeller med delar av ord som kunde sättas samman till meddelanden. Ett av Edelcrantz exempel var 137.734.561.003.166 som uttyddes "Fienden är slagen". När sedan Telegrafan kom till användning under kriget 1808, använde man sig av "Liksidiga Signaler Med A, angående upptäckter i Sjön". Med exempelvis signalerna: A 636 "Våra hafva skingrat de fientliga" eller A 010 "Oklar luft hindrar at observera och rapportera".

I sin presentation av telegrafan skrev Edelcrantz:

"...att för att sköta telegraferingen behöfves ej större begrep, än de fleste människor af naturen äga. At kunna skrifva ciffror och lägga tillsammans 1,2, 4 är nästan all den skickelighet som utöfningen häraf fordrar. Vid de försök jag härmed i 1 ½ års tid anställt, har jag med lätthet betjenat mig av barn, hvilka på få timar tillräckeligen hunnit inöfvas."

Efter 1810 användes inte telegrafen och efter kriget mot Norge 1814 fick telegrafstationerna förfalla. Med julirevolutionen i Frankrike 1830 blev det åter oroligt i Europa. I Sverige insåg man vikten av en effektiv och fungerande försvarsorganisation, vilket blev ett uppsving för telegrafen. Nya linjer sattes upp utefter kusten kring Stockholm. Stationerna Yxlö, Furusund och Fårholmen öppnades i juni 1837. Samma år blev telegrafiinrättningen – eller Telegrafverket – ett statligt kommunikationsföretag som uppläts åt allmänheten, som sådant det äldsta i världen. Nya siffer-tabeller tillverkades som innehöll ord som kunde förekomma i telegram. Allt från Bräder, Brännvin. Cautchuk till Potatis, Potaska m m. Den allmänna telegramtrafiken över de optiska telegraflinjerna bestod mest av sjöfartsunderrättelser rörande handelsfartyg som passerade skärgården. Som exempel på ”*enskilte skrivelser*” som noterats i ”*passagejournaler för Ornö 1854-1876*” läser man:

4 juni 1865
till alla stationer
Dalarö
Passa noga hela dagen.
H.M.Konungen reser förbi i
aften

Talslut

Förstått
Skal efterkommas
Ornö

Talslut

1853 hade man börjat experimentera med elektrisk telegrafi, och successivt byggdes nätet ut. Den 1 september 1871 stängdes den optiska telegrafen i Furusund.

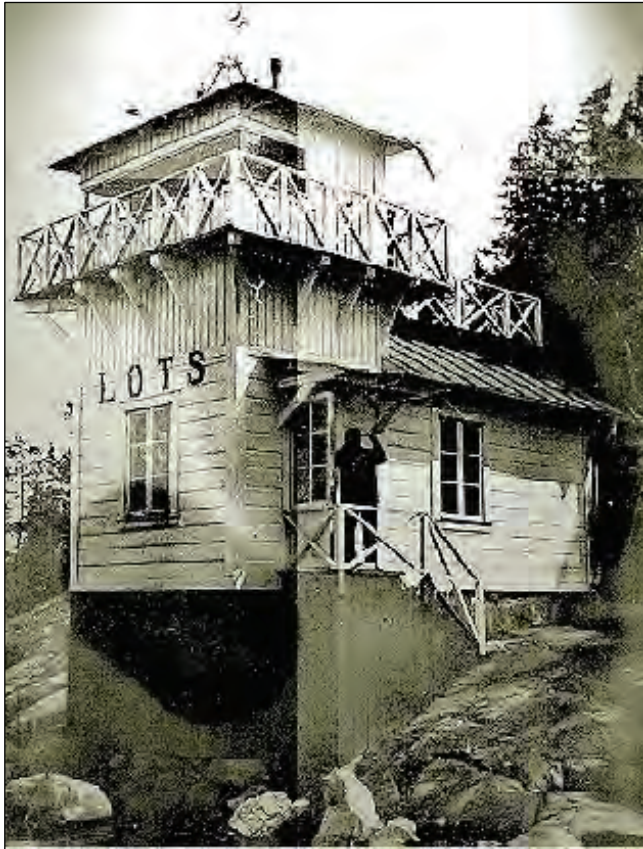
Det finns ett historiskt och kulturellt minnesmärke att förvalta i Furusund, och man kan bara hoppas att man även i fortsättningen skall kunna se masterna med luckorna från sjön när man åker över med färjan till Yxlan. Snart växer träden upp och skymmer. Eller varför inte få fram siktlinjerna åt båda hållen från ”vår” station?

Text och bilder är hämtade från Teleboken Nr.7: Den optiska telegrafen i Sverige 1794-1881, Tahvanainen K V, 1994, utgiven av Telemuseum i samverkan med Telia.

I Evert Taubes visa om telegrafisten Anton Hansson berättar han om hur den optiska telegrafen på Vinga byttes ut med den elektriska. (Du kan höra den på You Tube med Hootenanny Singers).

Text och bilder: Palle Lindkvist

LOTSAR I FURUSUND/KÖPMANHOLM

Så inleder Nobelpristagaren Tomas Tranströmer sin diktsvit *Östersjöar* (1974). Hans morfar Carl Helmer Westerberg var lots, familjen bodde på Runmarö. Morföräldrarnas stuga har nu Tomas Tranströmer med sin familj, och han vistas där varje sommar. Vi är fler än Tomas Tranströmer som fascinerats av "den underbara labyrinten av öar och vatten"! Men labyrinten kan också vara farlig. Lotsverksamheten i våra traker har gamla anor, och många felnavigeringar och grundstötningar har säkerligen undvikits tack vare skickliga lotsar.

Slår man upp ordet "lots" i Nationalencyklopedin får man förklaringen: "lots, tjänsteman med kompetens att biträda fartygsbefälhavare med fartygets framförande i och utanför lotsled liksom vid ankring eller förtöjning". Redan på 1350-talet stadfästes i kung Magnus Erikssons Landslag att staten skulle bekosta Ledsagare – Lotsar i skärgården för att trygga sjöfarten. Då fick Yxlan-Furusundsområdet efterhand ökad betydelse eftersom farleden från Norrland och Finland till huvudstaden Stockholm kom att gå genom det så kallade "Furusundshålet".

Bebyggelsen i skärgården var naturligtvis sparsam för 700 år sedan. Säljägare och fiskare var de som tog sig ut till öarna och skären. Det första omnämnandet om bosättning på Yxlan-Blidö är en seglingskarta som finns i en jordabok över egendomar som tillhörde den danske kungen Valdemar Sejr (Valdemar Segraren, 1170 - 1241). Jordaboken nedteknades i början av 1300-talet och den innehåller en beskrivning om hur man tar sig med båt från Utlängan i dåvarande danska Blekinge, upp efter hela ostkusten till Arholma, vidare österut, söder om Åland och hela vägen över till Finland.

Yxlan bestod av då av tre olika öar, Blidö var knappt synlig ovanför vattnet. Sedan dess har landhöjningen varit cirka fem meter. Men även om Magnus Eriksson redan på 1300-talet slog fast att det skulle finnas lotsar i

Det var före radiomasternas tid.

Morfar var nybliven lots. I almanackan skrev han upp de fartyg han lotsade –

namn, destinationer, djupgång.

Exempel från 1884:

Ångf Tiger Capt Rowan 16 fot Hull Gefle Furusund

*Brigg Ocean Capt Andersen 8 fot Sandöfjord Hernösand
Furusund*

*Ångf St Pettersburg Capt Libenberg 11 fot Stettin Libau
Sandhamn*

*Han tog ut dem till Östersjön, genom den underbara labyrinten av
öar och vatten.*

*Och de som möttes ombord och bars av samma skrov några timmar
eller dygn,*

hur mycket lärde de känna varann?

*Samtal på felstavad engelska, samförstånd och missförstånd men
mycket litet av medveten lögn.*

Hur mycket lärde de känna varann?

*När det var tät tjocka: halv fart, knappt ledsyn. Ur det osynliga kom
udden med ett enda kliv och var alldeles intill.*

*Brölrande signal varannan minut. Ögonen läste rätt in i det osynliga.
(Hade han labyrinten i huvudet?)*

Minuterna gick.

Grund och kobbar memorerade som psalmverser.

*Och den där känslan av »just här är vi« som måste hållas kvar, som
när man bär på ett bräddfullt kärll och ingenting får spillas.*

En blick ner i maskinrummet.

*Compoundmaskinen, långlivad som ett människohjärta, arbetade
med stora mjukt studsande rörelser, akrobater av stål, och dofterna
steg som från ett kök.*

Tomas Tranströmer: Östersjöar, 1974

skärgården dröjde det in på 1600-talet innan det blev fast lotsstation i Furusund/Köpmanholm. Då arbetade och bodde cirka tjugo lotsar där. I början av 1800-talet utreddes lotsförhållandena i Furusund, och detta resulterades i att lotsstationen utökades. 1828 blev Köpmanholm Kronans lotsplats. De flesta lotsarna bodde redan då i Köpmanholm, och hade nära till jobbet, lotsstationen med utkik. Den var belägen på samma ställe som idag, i det så kallade fyrhuset.

I gamla arkiv kan man hitta detaljerade upplysningar om lotsarnas agerande. Lotsen Axel Öman (nr två fr v i övre raden) var född 1863 och tog lotsexamen 1885. Mästerlots blev han 1901, trots detta var han 1902 berusad i tjänsten och fick 15 kronors löneavdrag för fylleri. Mellan 1886 – 1905 tjänstgjorde han också som fyrvakt vid Yxlans dåvarande fyr, 1905 blev han fyrvakt i Furusund. 1921 fick han medalj för nit och redlighet i rikets tjänst tillsammans med sin kollega Carl Nordqvist (längst t v). 1923 fick han avsked efter långa sjukdomsperioder, avled sedan 1942.

Mästerlotsen Gustav Sjöblom (sittande, nr fyra fr v) blev antagen som lots 1863 och mästerlots 1881. Han tycks ha varit en rätt vildsint karl, för i juli 1882 fick han 15 kr avdrag på lönen för "olovligt avlägsnande från stationen". I juli 1887 blev det 30 kr avdrag för "oskickligt uppförande mot befäl å passbåten Norrtelge". Då hade han redan i juni blivit dömd att betala 150 kr i böter och 2 584 kr i skadestånd för grundstötning med passbåten Blidö. Men han fick ändå arbeta kvar som lots, slutade först 1899.

Furusund/Köpmanholm hörde till "Stockholms fördelning" av lotsstationer. Området sträckte sig ungefär från Södertälje till Gävle. Söder därom var det Norrköpings fördelning, norr därom Sundsvalls. Kalmar fördelning låg söder om Norrköping, och var ständigt det lotsområde som hade de flesta lotsningarna, ofta över 2000 per år.

I statistik från dåvarande Lotsstyrelsen från slutet av 1800-talet finns antalet lotsningar per år redovisade. Man kan märka att sjöfarten fluktuerade väsentligt. Under åren 1871 – 1880 hade Furusund i medeltal 1386 lotsningar per år. Under det närmaste decenniet, 1881 – 1890, sjönk antalet till 474. Sedan höll det sig mellan 400 – 500 lotsningar per år, för att 1896 – 1900 öka till i medeltal 1030 lotsningar. Och verksamheten var förstås i gång året runt. År 1901 gjordes den första lotsningen i Furusund 2 januari, den sista 30 december.

I takt med att navigationsinstrumenten förfinades och farledsmarkeringar, sjökort och andra hjälpmedel utvecklades, minskade behovet av lotsar. 1985 tjänstgjorde tre lotsar vid Köpmanholms lotsplats. Lotsningsverksamheten vid Furusund (tillsammans med den vid Simpnäs) överfördes till en nybyggd lotsstation i Kapellskär 1 januari 1996.

Text och bilder: Ingrid Jacobsson

YXLAN-BLIDÖ BYGDEGÅRDSFÖRENING

”Det var krig runt landets gränser. Ute på öarna posterade militär och den militära båttrafiken satte sin prägel på fjärdarna och vid våra bryggor. Landets försvarsberedskap var frågan för dagen. Ortsbefolkningen arbetade på att stärka den gemensamma motståndskraften genom bildandet av olika ideella föreningar.” Citatet är hämtat ur Jubileumsskrift vid firandet av bygdegårdens i Yxlö 50-årsjubileum 1992, skrivet av Birger Alhrén.

Eldsjälar bildar föreningen

En av de föreningar som tillkom vid tiden för andra världskriget var Yxlan Blidö bygdegårdsförening u. p. a. Året var 1942 och beslutet att upprätta en bygdegård togs vid ett möte i Köpmanholm på hösten. Initiativtagare var Greta Carlsson, hustru till Einar, mor till Åke och farmor till Marie som alla kom att inneha kassörsuppdraget i föreningen i många år. Köpmanholmshandlarens fru, Greta Nilsson, utsågs till sammankallande, till ordförande valdes Walter Ahlfeldt från Oxhalsö. Föreningens första kassör hette således Einar Carlsson och kassörsuppdraget stannade i familjen i 67 år. Att *en* familj har ett och samma förtroendeuppdrag i samma förening så länge måste vara ett svårslaget rekord! Eldsjäl är ett ord som dyker upp i sammanhanget. Föreningen har haft många eldsjälar som har sett till att det fungerat under alla år. Redan från början beslutades att varje medlem skulle köpa en andel för att kunna utnyttja sin rösträtt. Då kostade andelen 10 kronor och årsavgiften 2 kronor. Men för att vara fullvärdig medlem behövdes fem andelar. Idag betingar en andel en kostnad av 100 kronor. Efter hand har andelsägarna flyttat, ibland långt bort, och andelsägarna är idag spridda över hela landet, ja, faktiskt hela världen.

Från början hette faktiskt föreningen tvärtom – Blidö Yxlan Bygdegård, men namnet ändrades vid första mötet och Yxlan sattes främst. Rolf Fransson, pågående ordförande sedan 1989, berättar att det låg en viss protest bakom bildandet av bygdegårdsföreningen. Yxlöborna tyckte att det fanns tillräckligt med monument på Blidö, där låg ju kyrkan och där låg kommunalhuset. Med etableringen av bygdegården skulle jämvikt etableras samtidigt som det skapades en mötesplats för traktens folk. Så fungerade det också en längre tid. Det ordnades gammaldans med levande musik, teater och kräftskivor till fromma för gemenskap och trivsel. Det där med dansen var inledningsvis ingen självklarhet. Dansa fick man nämligen inte göra, bestämde Blidö kommun. Var man manne rädd för att folket på Yxlan skulle ha för roligt? Så småningom mildrades den kategoriska inställningen till att ta sig en tryckare och avtalet omskrevs till ”dock icke offentlig dans”.

Föreningen tar över skolhuset i Yxlö

I Yxlö låg sedan 1908 en skola i en fastighet som ägdes av Blidö kommun. Då fanns det tre skolor på Yxlan, en i Yxlö, en i Vagnsunda och en i Köpmanholm. Rolf Fransson och jag sitter och samtalar i det vackra bygdegårdshuset och Rolf berättar att han själv var elev i skolan i Yxlö på 40-talet. Klass 3 till 7 var sammanslagna i ett klassrum. I Roffes klass var det sju elever. Som kuriosas berättar Rolf att han tillsammans med klasskamraterna var med om något så märkvärdigt som att bli bjudna på skolresa av sin fröken, Clara Lundahl. Klassen åkte till Stockholm och bodde på af Chapman. Fröken tog sina elever till Skansen och museer. Sedan gick färden vidare till Mariefred och Uppsala med båt. En vecka var man borta och det enda barnen betalade själva var det godis som konsumerades. Jag funderar på om detta generösa arrangemang kunde ha något att göra med själva känslan i huset. Det utstrålar värme. Eller är det kanske fröken Claras ande som finns kvar.

I början på 1950-talet gick ryktet om att skolorna på Yxlan skulle slås ihop och att en ny skola projekterades i Köpmanholm. Bygdegårdsföreningen, som vid denna tid levte utan hus i närmare tio år, ansåg att skolan i Yxlö skulle vara en praktisk lösning på fastighetsfrågan och kontrakt om övertagande skrevs med kommunen 1953. Förutsättningen för köpet var att lokalen kostnadsfritt skulle upplåtas till kyrkliga och religiösa sammanslutningar samt för kommunens sammanträden. Politiska organisationer eller enskilda skulle däremot erlägga en avgift på tio kronor gången (*ref Birger Ahlrén*).

På bilden ser vi kyrkorådets ordförande Bertil Jansson överlämna huset till föreningens ordförande Åke Carlsson.

Turerna i fastighetsfrågan hade varit många. I samband med bildandet av föreningen skänkte hemmansägare Gösta Wikblad på Yxlan en tomt för bygdegårdens uppförande. Entusiasmen i bygden var stor liksom idériakedomen när det gällde att samla in pengar för att sätta igång och bygga på tomten. Fester arrangerades där överskottet gick direkt till bygget. Yxlans kyrkliga syförening liksom Blidö Husmodersförening var flitiga bidragsgivare. Åh, dessa kvinnoorganisationer, vad har de inte bidragit med under årens lopp! Bygget som planerades blev aldrig av, men bygdegårdsföreningen fick sitt hus genom köpet av Yxlö skola till ett pris av 15 000 (*ref Åke Carlsson*). Lite justeringar på huset behövdes. Genom försäljning av den ägandes tomten skaffades medel till målning och upprustning av golv, väggar och kök. Därmed kunde man så småningom börja dansa i Yxlö Bygdegård, ha fester och njuta av teaterföreställningar.

När Åke Carlsson var ordförande på sjuttioalet upptäcktes en pikant omständighet. Då skolan byggdes var det kyrkan som hade ansvaret för skolundervisningen. Det pågick fram till 1930 då kommunen tog över. För barnen innebar det inte större skillnad, man fick gå kvar i sin gamla skola och allt var frid och fröjd och ingen tänkte på att kommunen aldrig blev "riktig" ägare till själva skolhuset. Först när bygdegårdsföreningen på sjuttioalet sökte bidrag för renovering, upptäcktes missen. Församlingen var fortfarande ägare till skolan. Det beslutades snabbt att något måste göras och 26 år för sent överlämnades äganderätten till bygdegårdsföreningen av dåvarande ordföranden i kyrkorådet Gösta Jansson. Ett visst byråkratiskt krångel vidtog på så sätt att

församlingen först skänkte huset till kommunen som i sin tur skänkte det till bygdegårdsföreningen. Men så hade man till slut även formellt ett hus.

Den tidigare skolbyggnaden har genomgått många förändringar och förbättringar sedan den blev bygdegård. På sjuttioalet vinterbonades övervåningen, man drog in vatten i huset och installerade toalett. Köket renoverades och fick ny elspis och Norrtälje kommun bidrog till totalkostnaden med en rundlig summa pengar. Arrangemangen avlöste varandra, aktiviteten var hög och det stod inte på förrän det var dags att ta nästa steg och bygga ut. En teaterscen stod högt på önskelistan. I detta skede mötte bygdegårdsföreningen många motgångar men till slut kunde projektet finansieras, denna gång med statsbidrag, och tillbygget genomföras. Det blev en helrenovering med handikappanpassning. Scenen blev också byggd och alltihopa invigdes i juni 1992, lagom till jubileet av föreningens bildande. Yxlans kyrkliga syförening, som i hög grad stod bakom en stor del av bidragen i bygdegårdsföreningens tillblivelse, hade också haft den goda smaken att köpa in Gustavsbergs Blå Blom. Denna servis har sedermera kompletterats med ytterligare 65 kaffegods och används alltså när det serveras kaffe. Och det gör det ju jämt.

Bygdegården bidrar till en levande bygd

I Jubileumsskriften 1992 skriver Birger Ahlén en tänkvärd reflektion om bygdegården som en förutsättning för en levande bygd. Han skriver att bygdegårdsdrömmen från 1942 blev realiserad till fulländning lagom till femtioårsjubileet. Rolf Fransson, som kanske är den som idag bäst kan bygdegårdens historia, berättar om återkommande evenemang. Han framhåller sommarauktionerna första lördagen efter midsommar, en tradition som lever kvar och som föddes på nittioalet. En annan tradition var Rolf Sjögrens annandagsgudstjänst. Rolf höll i gudstjänsten och hustru Inga bakade till kyrkkaffet. Föreningar och sammanslutningar av alla de slag har hyrt in sig och ett återkommande arrangemang var Furusunds båtklubbbs ärtsoppa med punsch. Teater har det spelats i alla år. Yxlö bygdegård är faktiskt den scen som haft flest föreställningar av Friteatern, en alltså i högsta grad levande teatergrupp med säte i Sundbyberg och som turnerar över hela landet. Intresset för teater breddade initiativrikedomen. Barnteatergruppen i Köpmanholms skola gav *Pelle Svanslös* på Stockholm läns bygdegårdsdistriktsstämma 1993, en bejublade föreställning som säkert många som var med kommer ihåg än idag. I en annan skoluppsättning spelades *Lilla Spöket Laban*. Sedan har det spelats soppteater som ju är en populär teaterform. En annan minnesvärd föreställning var Friteaterns uppsättning av *Det finns inga skridskor i öknen*. Den gavs på nittioalet.

Yxlö bygdegård, namnet har i folkmun förkortats från ursprungsbeteckningen, har haft stor betydelse för sammanhållningen i bygden, mer under 1900-talet än på senare år. En del av förtjänsten till trivsel och miljö har Lena Larsson från Katrineholm som stått för idéerna till inredning och utsmyckning. Två andra som i än högre grad bidragit till trivseln är just Rolf Fransson och Rolf Sjögren. Rolf Sjögren gick bort 2010 men hans anda lever kvar i det vackra huset. De båda Rolfarna brydde sina hjärnor när det gällde interiören och man konstaterade att det fanns dåligt med väggar för tavlor. Så hur skulle man göra? Rolf Sjögren lär då ha konstaterat att "Ska vi ha något så ska vi ha en säl". Och en säl blev det, konstnären heter Aline Magnusson. Den goa sälen lögar sig på sin bänk till vänster om entrén och Rolf Sjögrens porträtt har numera sin plats ovanför sälen till höger.

Vad händer nu?

Medan höstmörkret faller utanför bygdegårdens höga fönster är det lätt att falla in i en stämning av gemenskap med det historiska perspektivet. Här dansades till levande orkester, här gavs bejublade teaterföreställningar, ibland fick man köra två föreställningar när publiktrycket så krävde. Här möttes man, här trivdes man. Det märklige är att det kan verka nödvändigt med ett krig för att gemenskaper av detta slag ska åstadkommas. Är det verkligen så eller är vår tids människor också kapabla till spontan och otvungen gemenskap, att bejaka livslusten och att låta konst och kreativitet få plats i vardagen tillsammans med alla de övriga krav som tillvaron ställer? Frågorna tränger sig på. Hur tar vi hand om oss själva och vår historia? Kan miljön som skapades i Yxlö bygdegård förvaltas på ett levande sätt idag? Teaterscenen ligger ödslig, i källaren står sex vävstolar men just nu hörs inget dunk från slagen. Visst används bygdegården idag men knappast i den utsträckning som skulle vara möjligt. 2012 firas sjuttioårsjubileum. Kanske kan den årsmarkeringen innebära en renässans för aktiviteterna i Yxlan Blidö Bygdegård.

Text: Maud Nevrell

CARLSSONSKA SLÄKTGÅRDEN I ALSVIK PÅ YXLAN, EN BLOMSTRANDE ROSLAGSGÅRD

Gårdsbilden är tagen ca 1880.

Åke Carlssons släktgård, där den ligger idag, härstammar från 1700-talet och har ärvts från far till son. Den har gått i arv i tio generationer, nu på den elfte, och vad som hände längre tillbaka vet man inte för då kom ryssen och härjade och brände. Med ryssen börjar tideräkningen. Ett är dock säkert, det har funnits boplatser i området redan på 1500-talet. En yxa från stenåldern har också hittats i byn.

Efter ryssens härjningar

Vi sitter i gården i Alsвик, i Undantaget, och Åke och Hellen Carlsson berättar om gården och dess historia. Efter ryssens härjningar när den nya byn skulle byggas, var det naturligt att söka sig till en av de högsta punkterna på ön. Högst på Yxlan tros Hysängen vid Yxlö vara men Alsviksgården ligger inte långt efter. Vid denna tid låg stora delar av Blidö under vatten men på Yxlan levde man och byggde nytt. Släktens kända historia börjar med Anders Andersson Wikström som dog 1781. Han fick söner Olof, Erik, Per och Lars, Lars som utifrån uppgifterna i den stamtavla som finns, faktiskt blev 103 år. Är det möjligt? Om Lars finns också följande notering: Han kallades för "fördelsman", det vill säga änklingsman med rätt att vid makes dödsfall ur det oskiftade boet uttaga "det han eller hon helst vill, af lösören". Brodern Olof gifte sig med Anna från Högmarsö och paret fick två söner, födda i slutet av 1700-talet. Båda söner, Anders och Jan, skaffade sig gårdar i byn. Anders var farfars farfars far till Åke, dagens högst vitale ålderman på gården.

Närmare i tid

Lite närmare vår tid finns farfar Edvard, född 1864, som kom som lilldräng, endast tolv år gammal, till den stora gården Västerö på Blidö med ägor som sträckte sig från Norrsund till Stämmarsund. Det visade sig snart att Edvard ville mer än att tjäna som dräng. Pappan till Edvard och syskonen, åtta tillsammans, hade gått bort vid 45 års ålder, och därför sattes syskonen under förmyndarskap, vilket skulle borgen för att familjegården sköttes ordentligt. Edvard, som fick en hård träning i lantbruksskötsel, insåg efter hand att familjegården missköttes. En omständighet var att den gödsel som samlades från kreaturen inte togs till vara på gården. Att berika jorden var en förutsättning för goda skördar. I stället förflyttades den så viktiga gödseln till förmyndarens egen gård, inte långt borta, och marken på den Carlssonska gården utarmades. Detta stod klart för Edvard och när möjlighet gavs, köpte han ut sina bröder, endast 19 år gammal, för att själv kunna bygga upp den ärvda gården. Edvard fick börja från början med mark och hus. Han uppförde en huvudbyggnad, den byggdes 1897, och står kvar än idag. Därefter tog han itu med resten av gården. Han byggde undantagsstugan, magasin, loge, båthus och brygga. Men även om Edvard var förutseende på många sätt, dömde han ut initiativ

som sedermera sonen Einar tog när han byggde en ny och stor ladugård. Den nya ladugården var ett led i en expansion som påbörjades när farfar Edvard var till åren. Edvard åsåg de i hans tycke vidlyftiga planerna och gav sin dom över nybygget: Ni kommer att gå från gården! Edwards spådom har kommit på skam, nytänkande och hårt arbete har gjort att gården blivit en mönstergård där allt tagits tillvara och där inga förutfattade meningar styrt verksamheten.

Ett Undantag

En nödvändighet i en gård som drevs som familjeföretag var ett Undantag, ett hus dit den äldre generationen kunde dra sig tillbaka när den yngre tog över. Det hus som än idag kallas Undantag byggdes 1911 och där bor alltså Åke med sin hustru Hellen. Del av huset hyrdes under några år ut till sommargäster men idag huserar Åke och Hellen ensamma i sitt hus, sonen Olof bor i huvudbyggnaden och dottern Marie på andra sidan viken. Det finns också sju uthyrningsstugor på ägorna och Åke berättar stolt att hyresgästerna har hyrt i flera generationer.

Marken skiftas

Alla som äger gammal mark eller bor i avstyckade områden, vet hur ett skifte kan se ut som värst. 1852 genomfördes laga skifte i Alsvik vilket också omfattade Carlssons gård. Det visade sig att skiftet i Alsvik kom att bli det enda rejäla skiftet i häradet och det har troligen haft betydelse för att gården har fortsatt blomstra och utvecklas. Åkes pappa Einar hade, som sagt, expansionsplaner och fördubblade arealen genom köpet av ”Englunds gård”. Familjen Carlsson gård, Nedergården, omfattade nu 15 ha mark plus skog. Förutom arealexpansion och ladugårdsbygge, genomförde Einar ett stort projekt när han täckdikade all mark för att dränera, ett arbete som kunde innebära skillnaden mellan missväxt och tillväxt.

Gårdens drift förändras

Fram till början av 60-talet drevs gården på det gamla sättet och korna fanns kvar i lagårn. 1965 avvecklades djurhållningen och det är egentligen här som den spännande tiden i gårdens historia börjar om man ser det med nutida entreprenörsögon. Åke, som ville vara kvar på gården, insåg att han behövde tänka nytt. Han hade känningar i Hushållningssällskapet och bad om hjälp. Docent Sven Gesslein som var verksam inom sällskapet vid denna tid och till stor del ägnade sig åt att hjälpa skärgårdsborna att hitta nya födkrokar, gjorde upp en ekonomisk driftplan som skulle göra gården bärkraftig. Gesslein gav tre förslag: jordgubbar och specialodling, kor och vall eller ungdjur och specialodling. Åke valde det första, jordgubbar och specialodling. Sven Gesslein måste varit samma andas barn som Åke och hans pappa Einar, nämligen nytänkare och frifräsare. ”Gurka, jordgubbar och potatis, det tror vi på” sa Gesslein. Samtidigt insåg Gesslein att allt inom jordbruket var viktigt, bonden som plöjer och skördar och djuren som betar och som bidrar till att hålla landskapet öppet. En nutida skärgårdsbo suckar vid tanken och inser att Gessleins idéer och det öppna landskapets tid verkar vara förbi. En viktig reflektion skrev Gunilla Blomé i DN 1971, hon citerar Gesslein: ”Tröttnar bonden och flyttar till stan dröjer det inte alls länge innan ängar och åker växer igen. Och vem vill då komma till skärgården för att kämpa sig fram genom snårig djungel på skärgårdsöarna alltmedan man svettigt slår efter mygg och annat otyg som trivs i det täta bladverket? Det är knappast vad den rekreationssökande storstadsbon drömmer om att göra på helgen. Det är billigare att rädda skärgårdsnaturen idag än i morgon”. Var finns den visionen 2012 när de mest vidlyftiga planerna för skärgården tycks handla om att bygga seniorbostäder?

Jordgubbsodling och bevattning

Men i berättelsen skriver vi fortfarande sjuttiofem och Åke Carlsson odlade jordgubbar, färskpotatis, klöver och utsädespotatis. För sin fröodling fick Åke ett vandringspris av Norrtäljeortens och Sjuhundra Hushållningssgillan när han utsågs till årets bästa fröodlare. Allt var dock inte frid och fröjd. 20 ton utsädespotatis drabbades av krussjuka och fick köras på tippen. Potatisodlingen gick tidvis knappt ihop. Stockholmstidningen skrev om Åkes odlingar att 30 tusen jordgubbsplantor gav 30 tusen liter jordgubbar vilket ledde till spekulationer om skyhöga vinster. Det visar bara hur lite stadsborna begrep av odlarens verklighet. Odlingen hade ett slags 7-årig kontinuitet, det heliga 7-talet. Vart sjunde år gick det, statistiskt sett, att räkna med normalskörd. Utöver den obetvingliga odlingscykeln var bevattning ett av problemen. Via Hushållningssällskapet beviljades medel för bevattningsförsök. För Åkes del handlade det om försöksverksamhet med saltvattenbevattning av jordgubbsplantorna. Vissa delar av odlingen utrustades med

nedgrävda perforerade plastslangar utmed plantorna, under den plast som omgärdade dem. Det fungerade bra när plantorna stod på väl dränerad sandjord. Testet med bevattning ovanifrån avslutades ganska fort därför att bladen blev bruna och jordgubbarna fick en saltaktig smak.

Till sin hjälp hade Åke och Hellen ungdomar som plockade jordgubbar som huvudsakligen såldes i närområdet till öarnas affärer. Men allt har ett pris. Det var upp klockan 3 för att plocka och på kvällen skulle potatisen packas för vidare transport. Under sommarmånaderna sov man som mest 3 till 4 timmar. Utöver arbetet med odlingarna skulle det skrivas räkningar och skötas administration. Försäljningen av potatis och jordgubbar gick utmärkt fram till 15 augusti, därefter var det tvärstopp. Säsongens växlingar gav en del möjligheter till andra arbetsuppgifter. Åke byggde fyra uthyrningsstugor och renoverade alla husen på gården.

Vinterarbete

Med allt detta jobb på sommaren, vad gjorde ni på vintern, undrar jag. Hellen ler mot Åke och säger att vi höll väl varandra i hand. Men även vintern innebar mycket arbete. Under många år plogade Åke lokalvägarna i byar och tomtområden från Hysängen till Vagnsunda. Det tog ca 12 timmar vid varje snöröjningstillfälle. Sedan var det skogen, den skulle också skötas. Pappa Einar hade introducerat Åke i föreningslivet och det tog en stor del av Åkes tid. Han engagerade sig i Yxlan Blidö Bygdegårdsförening (se artikel om bygdegården). Åke satt i Byggnadsnämnden, Fullmäktige, Fröodlarföreningen och var ordförande i LRF:s skärgårdsgrupp. Bland annat. Han var med och bildade Roslagens Specialodlareförening och Företagarföreningen. När Åke gick iväg till det konstituerande mötet med Företagarföreningen lär Hellen lite uppgivet ha sagt: "Åta dig inte nåt mer!" När Åke kom hem meddelade han: "Du behöver inte ligga med en suppleant i natt!" Åke blev kassör. När Åke summerar alla sina uppdrag säger han att det hade legat nära till hands att utnyttja sin position intill maktmissbruk. Han var Lantbruksnämndens ombud, satt i Byggnadsnämnden som beviljade bygglov och var styrelseledamot i Sparbanken som gav lån. Det var ett bra utgångsläge för att idka korruption. Men så icke. Det är intressant att Åke talar om möjligheten att missbruka makt. Jag tänker att en person med så högtstående reflekterande inte skulle kunna dra nytta av sina positioner på det sättet. Det känns självklart.

Ett liv tillsammans

Hellen och Åke berättar om sitt arbete med gården och beskriver nödvändigheten av att vara två. De firar snart 60-årsjubileum och relationen lyser fortfarande. Hellen växte upp i Estland fram till 1941 och kom till Blidö 1944 och Lagervik i Norrund. På Valborg 1950 mötte Hellen Åke genom goda vänner och tillsammans drog till Bergshamra för att dansa. Åke fick sista dansen. Hellen drömmar kanske inte inrymde ett liv som bondmora och Åke kunde inte erbjuda en herrgård men tyckte uppstod och Åke gjorde sig många ärenden till varvet på Blidö. Han ägnade mycket tid år att måla en tavla av badhus och brygga i Norrsund och till slut hade han fått Hellen riktigt intresserad. När pappa varvsägaren fick se tavlan sa han: "Honom får du nog försörja själv". Paret förlovade sig 1951 och gifte sig i maj 1952.

Hellen och Åke Carlsson skördar jordgubbar.

Idag utgör skogsbruket en av huvudnäringarna på gården. Genom köpet av Nils och John Karlssons gård 1988 växte den egna gården till 180 ha inklusive skog och blev en av de större i skärgården. Återkommande utvecklingsidéer har lett till att det också bedrivs en marinaverksamhet som ligger på ägorna. Sonen Olle sköter det mesta av arbetet som bygger på att båtägarna själva tar hand om sin båt och arrenderar en plats för uppläggning samt i- och upptagning.

Jordbruk och jordgubbsodling är nedlagt på storgården i Alsvik. Men en storgård har det varit och är fortfarande till omfattningen. En av de största gårdarna med en av de största odlingarna i skärgården. Under glansperioden kom folk från alla möjliga håll för att titta på skärgårdsjordbruket. Det var skånebönder som ville ha information om hur det gick att bedriva jordbruk på en ö med förhållandevis mager jord. Från Åbolands skärgård kom de i tre omgångar på 70-talet och undrade vad man egentligen levde på. Hellen och Åke skämtade och svarade: "Socialbidrag". Så var det naturligtvis inte, försörjt sig själv har man alltid gjort. Den välskötta gården och ett rikt fritänkande har borgat för det.

Text: Maud Nevrell. Medlyssnare och hjälp med redigering: Bertil Jansson

Våren 1964 kom en ny tid med stora förändringar för postservicen på Blidö. Lantbrevbäraren Bernhard Eriksson blev pensionär. Han hade de senaste åren haft moped men nu skulle linjen Blidö Söderäng bli bilreglerad.

Poststationen låg i Blidögård i en liten byggnad alldeles söder om Wickmans södra flygel men var nu tillfälligt inrymd i Blidögårds skola. Till sommaren 1965 lät Hans Axel Wickman bygga ett hus för att inrymma posten. De som bodde i Blidögård hämtade sin post i boxanläggning eller direkt på posten. Första stoppet med lådor på nya linjen var vid

Almvik. För de på södra delen av ön blev det ingen ändring. Kvar blev utdelning av post i lådor medan värdeförmedling, till exempel paket och avier, fick utföras på poststationen.

Anledningen till att min man Olle och jag började fundera på ett arbete på posten, var att jag hade varit statsanställd i över sju år och behövde tänka nytt på grund av hälsoskäl. Ett krux var att jag inte hade körkort vilket gjorde att jag fick ta hjälp av Olle som chaufför. Jag hade börjat ta körlektioner på vintern. Postarbetet var inte en heltidstjänst 1964. Medan jag utförde det interna postarbetet ägnade Olle sig åt annat, för det mesta arbete i skogen.

Många hushåll fick närmare till sin postlåda när nya vägar byggdes eller förbättrades. Det fanns flera affärer och de utgjorde en samlingsplats eftersom lantbrevbäraren hade till uppgift att gå in där för avlämnande av post. Alltid var det någon som väntade och vid pensionsdagar och månadsskiften blev det oftast köer. Många in- och utbetalningar och paket av varierande vikt och format förmedlades. Affären skickade som regel sina dagskassor med posten.

Social service

Snart kom ett nytt uppdrag genom samarbete med kommunen.

Det var en viss social service. Det kunde vara matvaror från någon av affärerna, post till bostaden och naturligtvis att se till att det inte låg flera dagars post i lådan som ej hämtats. Allt gjordes för att posten skulle vara tillgänglig för service. Kunden kunde påkalla postens uppmärksamhet. Då satte man ut en signalbricka på sin postlåda och kallade på så sätt på hjälp när det behövdes. Vanligtvis tutade postbilen för att tala om att den var på plats och ibland kom kunden ut och gjorde sina ärenden. Men ofta blev det så att man tog sin kassa och knallade in till kunden. Man lärde känna sina kunder och visste hur mycket de brukade sköta genom postärenden. Ofta

kunde det vara lättare att sitta vid ett köksbord och räkna pengar eller för att hantera något föreningsuppdrag.

De första åren var det samma postservice alla vardagar och helgdagsaftnar, även på julafton, och då levererades även tidningar. Ganska snart blev det lantbrevbäring till Bruket – Sunda – Sikmarö. För Glyxnäs blev det också lantbrevbäring under tiden september – maj. Det var fortfarande löspostutdelning sommartid och enorma mängder tidningar när sommargästerna ställt om sina försändelser. Särskilt mycket var det på måndagarna då söndagstidningen också levererades. De senare åren blev det söndagsutdelningen på tidningar, en rejäl avlastning.

Några utdelningsslingor

När högertrafiken kom 1967 måste alla postlådor flyttas så man kunde nå dem från bilen. Första åtgärden var förstås att byta till en högerstyrd bil. Ett litet omställningsbidrag utgick men tjänstebilar kom ej förrän vi hade slutat.

Nya vägar tillkom i samband med exploatering av mark för nya fritidstomter och många som bott långt ifrån sina postlådor fick en rejäl förbättring. Ett exempel är Björkudden. Tidigare var det Källviken och Sjövägen som gällde för att hämta posten och uträtta sina ärenden. Björkuddsvägen är fyra km med ett flertal postlådeställningar. Vid vändplatsen fanns en låda för avgående post och tjugo postlådor. Därifrån var det inte så långt till Görans Engbergs mormor Anna Öhman och mamma Ragna Engberg. De var så glada över den nya vägen och servicen de fick. Det måste firas med kaffe varje pensionärsdag.

Granöborna hade sina lådor samlade i en kur vid Skönvik som man kom till via Källviken – Kalvhagen. Nuvarande väg till Granö byggdes från Bromskärsvägen, passerade Skönvik och vidare till Granö brygga. Åter därifrån till Bromskärsvägen mot Söderäng och Österäng och tillbaka till posten i Blidögård via Finnholmsvägen. Efter avlämning av post och kassaredovisning var dagens övning klar.

Förändringens vindar

Förändring tar vid inom Postverket. De små stationerna läggs ner. Ett nytt posthus byggs på Yxlan nära färjeläget. Den sista dagen för posten på Blidö blev 30 maj 1984 men postadresserna med sina nummer lever vidare. Efter drygt tio år upphör all verksamhet i huset på Yxlan. Lantbrevbärarna utgår från Norrtälje och det är tjänstebilar som gäller. Men för oss blev det pensionärsliv.

Genom utökande av linjerna blev det ändrade arbetstidsberäkningar där statistik med alla arbetsmoment var grunden. Sista somrarna på Blidö var det arbetstid till 17.15 men avgående posten skulle med 15.15-färjan. Vi hjälptes åt för att klara det. Det blev mer än 100% arbetstid och berättigade till vissa fridagar och ersättning till mig. Jag hade anställts som vikarie långt tidigare när Olle, som hade den fasta tjänsten, varit sjuk eller hade semester. Semestervikarie för oss skulle ordnas. Den första sommaren 1965 var det Ragnar Sörman som anmälde sig. Med tiden blev det bättre och posten i Norrtälje hade personal att tillgå.

Minnen

Många minnen av skilda slag fick man på köpet under turer runt stora delar av ön; naturens växlingar, domherrar som hackade i sandningssanden och sädesärlornas ankomst. Men även älgar, rävar och harar förstås och en gång ett lodjur som stod i ett skogsbyn nära vägen. Det stod helt stilla och jag stannade och tittade.

Vintertid var det jobbigt ibland. Det gällde att kunna backa om vägen plötsligt var oframkomlig på grund av drivbildning. En vinterdag före högertrafiken mötte jag en bil med registreringsnummer B1 vid Norrnäs. Bilen var imponerande, vägen krokig och smal. Chauffören märkte att jag behövde litet hjälp för vidare färd och var tjänstvillig. Den dagen var Olle på kommunsammanträde. På det skulle landshövdingen vara med och han rökte. Ingen kunde skaffa cigaretter till honom så chauffören skickades ut för att köpa. Efter mitt märkliga möte med chauffören som hjälpt mig med bilen, fick jag veta att det var landshövdingens chaufför när Olle och jag träffades igen.

Vid ett annat tillfälle var det väldigt halt utanför Konsum. Det kom en gammal man, närmare 90 år, med sin bil till Konsum. Han hade svårt att få stopp på bilen och böjde till ett cykelställ i sina försök att få stopp på bilen. Väl inne i affären träffade han en granne som var anställd där och bad henne se till att det blev sandat ”för det kunde komma en gammal man”. Självt var han nog den äldsta kunden i affären.

Bland det mest ovanliga sättet att göra en inbetalning som jag tagit emot var ett större antal sedlar av högre valör hopsatta med häftklämmor för varje tiotal. Låter som en saga... men alla sätt är bra! Det här är historia idag.

Man hör ofta att det var bättre förr, något som är svårt att hålla med om. Beträffande posten var nog ändå servicen och tillgängligheten bättre i alla fall.

Text och bilder: Alice Larsson

SOL OCH SKUGGA SKA ÅTER FÅ VANDRA FRAM ÖVER AURORAS ÄNG

Auroraängen, Almvik, Blidö. Januari. Det blåser och är råfuktigt. Travar av timmer och ris uppstaplade vid infarten.

Vi fortsätter in bland träden. Avverkningen har kommit av sig Marken är för mjuk och bär inga maskiner.

Gråa raka trädstammar pekar mot vinterhimlen. Höga stubbar står givakt. Knotiga grenar pekar inåt. En tjock gammal gran har spår av åsknedslag. På dess andra sida klättrar bruna svampar.

En smal gång av sand leder ut till lilla Badholmen. Vågor kluckar stillsamt mot stranden. En svan väser i den gula vassen.

En stig därifrån leder upp mot en liten kulle. För att komma dit måste man klafska i pölar mellan alträd. Och där står Stenen. Den skrovliga Stenen med 3 april 1809 mödosamt inristade mellan strängar av brun mossor.

Dystert? Spökligt?

Inte alls. Det är så vackert, så vackert.

Det är svårt att finna ord. Här finns en historia, här finns i luften något obeskrivbart.

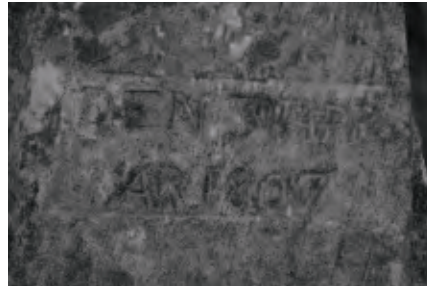
Och om det är vackert denna kulna vinterdag - hur skönt ska det då inte bli i vår och sommar?

Tack och lov att socknen fått ha kvar denna historiska plats. Och att kyrkan – ängens nuvarande ägare – beslutat att sätta igång med avverkning i de 44 000 kvadratmetrarna. Detta för att ge utrymme åt lövträd och för att få tillbaka de blommor och örter som kvävts i skuggan av invandrade granar och fallna träd. Ju rikare markvegetation desto fler insekter. För att inte tala om alla fjärilar som söker näring i olika växter.

Kerstin Roxell, f d ordförande i kyrkorådet, har i en tjock pärm samlat alla gamla handlingar om Auroraängen. Som ängen döptes till redan i början av 1800-talet.

- Det är många sidor blidöhistoria som behövs läsas grundligt. Men vad jag kan säga är att marken sedan mycket lång tid tillbaka varit produktiv slätteräng med betesdjur.

Kjell Andersson är naturvårdsspecialist i skogsstyrelsens norrtäljedistrikt. Kjell Andersson har på uppdrag gjort en avverkningsplan för Auroraängen. Skogsstyrelsen är en myndighet. Man borde väl inte förvänta sig att en representant för en sådan skulle vara så engagerad för ett litet markområde ute i skärgården.

Den 3 april år 1807 står det på stenen.

VÄRDEFULL MARK

Men det är Kjell Andersson.

- Ängen är redan nu klassad som område med höga värden. Inte bara naturvärden utan den har dessutom höga sociala och kulturella värden.

- Min ambition har varit att främst behålla ädellöv som lind, ask, alm och ek. Då skrämmas man iväg granen som annars smyger in. Sedan finns givetvis lövträd som björk och al som hör hemma här.

- Här finns även värdefull buskvegetation. Bland annat stora hasselbuskar och try. De fyller också en funktion. När avverkningen är klar ska sol och skugga kunna vandra mellan träden. Då får blommor och örter det ljus de behöver. Och torkas inte ut i en brännande sol.

Nedfallna grenar och rishögar?

- En del av detta ska bort så det går att komma fram på stigarna. Men det ska bli ett levande område och ingen park. Så gammal död ved, grenar och ris bör få vara kvar i viss utsträckning. Att man inte städar för mycket. Det är viktigt för den biologiska mångfalden.

Det finns de som kritiserar att man sparar höga stubbar?

HÖGA STUBBAR

- De gör stor nytta, säger Kjell Andersson. När solen träffar den döda veden blir den varm och då trivs de nyttiga insekterna. Sedan bryts ju veden ner.

Kjell Andersson tycker att även alen har en viktig roll att spela i auroraskogen. Alar som många tycker är så dystra.

- Alens blad tillför marken mycket näring. Och tänk när koltrasten sjunger om våren från alsnåren!

Auroraängen sträcker sig fram till landsvägen. Mellan väg och äng går en stengärdsgård. Finns det någon - förutom den som skriver det här - som är fascinerad av den förfallna stenmuren överväxt av mossor och prydd med slängda ölburkar?

Ja, det finns sådana som jag. Skogsstyrelsen.

Kjell Andersson visar vad skogsstyrelsen skriver om stenmurar. Som under 1700-tal och 1800-tal uppmuntrades av staten för att träd och virke behövdes till båtar och skepp.

”En mur ska vara ormatät och djävlahög” skriver skogsstyrelsen och citerar ett gammalt talesätt.

Myndigheten poängterar också att stenmurar är skyddade enligt lag... Både för sitt kulturhistoriska värde och för att djuren kan söka skydd mellan och under stenarna. Hm.

VÄRD ATT BEVARAS FÖR FRAMTIDEN

Kjell Andersson tycker att Auroraängen är värd att bevaras för framtiden. Han har ett förslag att Auroraängens ägare skriver ett avtal med Skogsstyrelsen om att ängen blir skyddad i 50 år. Moroten är ett bidrag på cirka 100 000 kr. Jag har föreslagit detta för Lodenius i kyrkonämnden. De ska diskutera det. 50 år låter mycket men ur naturens perspektiv är det ingen lång tid, säger Kjell Andersson bestämt.

Ja, vad vill ägaren-kyrkan med Auroraängen?

- Auroraängen är en stor tillgång för socknen, säger Kurt Lodenius. Allmänheten har här tillgång till ett fantastiskt vackert område med strand utmed Blidösundet. I somras lät vi anlägga en gångväg ut till Badholmen som hör till området.

Kurt Lodenius funderar på om kyrkan ska bjuda in till arbetsdag under våren.

- Så man kan hjälpas åt att plocka samman de rishögar som ska bort. Då kan fler känna sig delaktiga i upprustningen av Auroraängen.

Men stenmuren utmed vägen blir för dyr att restaurera tror Lodenius.

- Det skulle kosta stora pengar. Men jag ska tala med länsstyrelsen om det går att få bidrag för det.

Kjell Anderssons förslag om avtal att skydda Auroraängen har inte nämnden tagit upp till diskussion.

- Nej, det har vi inte gjort, säger Kurt Lodenius.

Varför?

- Vi tror att kyrkan klarar av det här ändå. Någon försäljning till tomter kommer det inte bli tal om.

Men frågan hänger kvar i luften efter telefonsamtalet: Vilket skydd har då Auroraängen i en framtid?

Det är väl ingen som kan säga det i dag.

Text: Anita Bertilsson

VÅRA HANDELSBODAR

”Till slut köpte dom bara grädde och tidningen här”

I dag finns det bara en fullsorterad livsmedelsaffär i Blidö socken, ICA-Blidö och en närbutik i Köpmanholm på Yxlan, Ninas kiosk.

Förr fanns det en handelsbod i nästan varje by, nitton affärer var det som mest!

Det var under senare delen av 1800-talet som handelsbodarna öppnades. Tidigare hade det, ända sedan medeltiden, varit förbud mot handel på landsbygden. Handelsprivilegierna var förbehållna städernas borgare. Först år 1846 blev del tillåtet att öppna en handelsbod på landet, såvida den låg mer än tre mil från en stad. Tidigare fick handel bedrivas på landsbygden endast för anställda vid svenska bruk, samt på speciella marknadsplatser några gånger per år. 1864 försvann begränsningen till en tremilsradie, då blev det lättare att få tillstånd för att öppna en handelsbod.

Blidö sockens första handelsbod kom till samma år, 1864. Då öppnade Peter Pettersson, f d krögare, handelsbod och bageri vid Förängen i Furusund (Östergården). Kunderna var skärgårdsbefolkningen förstås, samt besättningar på de skepp som passerade. Pettersson sålde kaffe, socker, salt, tobak, mjöl, och

gryn, spik, ljus, tyger med mera. Då fanns inga grossister som kom ut med varor, utan han köpte mycket direkt från bönder och fiskare i trakten; mjöl, kött, potatis, strömming, lax, fågel med mera. Mjöl fick han från jordbruksarrendatorn på Furusund.

Men Pettersson hade fler leverantörer, bland andra Wira bruk som stod för liar, yxor och knivar, Finsta som levererade kruk-kärl och kakelugnar och dessutom sålde repslagaren på Furusund sina produkter via Pettersson.

Under de kommande decennierna blev alltså handelsbodarna allt fler, totalt fanns det nitton stycken i socknen. Befolkningen i skärgården växte, och sommargästerna som började komma ut till öarna ville också handla. Marianne Södergren på Yxlan arbetade hela sitt liv i familjens affär i Kolsvik.

– Jag började i affären när jag var 18 år, det var 1946. Då var det min moster och morbror som ägde den, sedan gick min make in som delägare, och de sista åren var det jag och min son som ägde den.

Affären i Kolsvik höll ut till 1990, sedan gick det inte längre. Men Mariannes son Torsten jobbar nu på Bilisten i Furusund, så han fortsätter inom affärsyrket.

De första åren Marianne arbetade i affären kom alla varor med båt. Mjölken kom med passbåt från Norrtälje. Sortimentet var brett, förutom livsmedel sålde man täcken, filter, husgeråd, spadar, sparkar – ja allt möjligt.

– Vi fick bygga en extra bod i trädgården för att få plats med allting, berättar Marianne.

Öppettiderna var generösa. Men det var inte alltid som kunderna respekterade dem ändå.

– Dom kom allt och knackade på på söndagar också, fast vi hade stängt minns Marianne. Det var både fastboende och stockholmare som ville handla då. Och vi var snälla och öppnade, fast söndagen egentligen var den dag då vi gjorde skrivarbete, beställde nya varor och så.

1954 kom färjan och vägförbindelsen mellan fastlandet och Yxlan. Då blev det andra tider för affärerna i skärgården, många tog bilen och handlade i Norrtälje. Och när ICA Flygfyren öppnade blev det ännu svårare att behålla kunderna.

– Det enda dom köpte av oss till slut var tidningen och grädde, suckar Marianne Södergren. Så det var inte konstigt att det inte bar sig. Men service ville dom ha. En gång ringde en dam som glömt att köpa ett paket jäst och ville ha det levererat hem till sig! Men då sade min make ifrån, ”nej, det gör vi inte”!

En annan populär Yxlanaffär var Alf Janssons i Vagnsunda. Jansson övertog den 1941 och drev den till mitten av 1970-talet, från slutet av 1950-talet var den dock bara öppen under sommarhalvåret. Affe Jansson var särskilt känd för att ha goda ostar. En prominent kund var greve Lennart Bernadotte på Mainau, som kom seglande från Tyskland varje sommar. Gunnel Lindros, tredje generationens fritidsboende på Vagnsunda, minns hur det var:

– Jo, Lennart Bernadotte kom med sin fina båt, det var en trämotorseglare, en kutter. Och då ankrade han upp vid bryggan vid Vagnsunda, där fanns ju också bensinpump då. Så skulle han upp till Affe och köpa mat, framförallt ost.

Alf Jansson köpte ostar på hösten och lagrade över vintern, sen började han sälja dem på våren. Så det var riktigt vällagrade ostar som passade greve Bernadotte. Men det var inte bara han som tyckte om ostarna, det kom folk från vida ikring till affären i Vagnsunda.

Också på Blidö fanns det en handelsbod i varje by. Britta Gunnarsson jobbade i sin pappa Ragnar Åkerströms affär i Blidögård tills den stängde 1983. Den sista tiden var hon hälftenägare. Exakt när affären öppnade vet inte Britta, Ragnar Åkerström tog över den på 1950-talet. De tidigare ägarna hette Maja och Rudolf Gustafsson.

– Men den måste ha öppnats omkring 1939. För en gång när vi renoverade och rev ut gamla linoleummattor upptäckte vi att någon hade skrivit året 1939 på en golvbräda!

Britta och hennes familj flyttade till Blidö 1954. Hon har bott på flera öar i skärgården, och aldrig känt någon längtan till fastlandet. Britta bor fortfarande kvar i det hus i Blidögård där affären fanns.

– De första åren kom alla varor med båt till Almviks brygga, och sedan var det hästskjuts därifrån. Men 1956 kom färjan till Blidö, och då blev det ju landsvägstransporter. Det var fantastiskt att få varorna levererade och inburna direkt till affären!

Brittas pappa hade byggt upp ett stort sortiment i handelsboden. Förutom livsmedel sålde man bensin och diesel till båtar, fotogen och kristallolja till lampor och Primuskök och färg.

– Pappa var duktig på färg, det sålde vi en hel del av. Och så hade vi tågvirke, spik, skruv, porslin och tyger. Men efter en renovering 1968 drog vi ner på det, då började vi märka av konkurrensen från affärerna på fastlandet.

Förutom Blidöbor så fanns det många av dåtidens kändisar som kom och handlade i affären. Britta minns flera stycken:

– Journalisten och författaren Jolo, Jan Olof Olsson, kom en dag. Han var väldigt försynt och stod mest och log. En mera livlig typ var konstnären och författaren Roland Svensson. Han seglade förbi Blidö nästan varje sommar och då kom han in och handlade. Han skrev och ritade alltid i vår Gästbok!

– Och så minns jag Margareta Sylwan, signaturen Mas, som var tecknare i Dagens Nyheter. Hon bodde i kyrkallén, och handlade alltid hos oss. Jag fick till och med en tavla av henne en gång!

Men trots flera trogna kunder bar sig inte affären. 1983 stod man inför ett val:

– Vi behövde renovera igen, och köpa nya kylar och frysar. Det skulle bli så dyrt, så vi bestämde oss för att lägga ner i stället. Små affärer bar sig inte.

Men ännu några år fortsatte Britta Gunnarsson att handla i en liten affär – fast på Yxlan.

– När vi lade ner så började jag ta båten över till Kolsvik och handla hos Marianne Södergren. Hon hade öppet några år efter mig, och det var jättebra. Det tog inte lång stund att fara över dit!

*Föreningen har för avsikt att göra ett
häfte om våra handelsbodar.*

Text: Ingrid Jacobsson

RÄDDA OCH BEVARA VÅRT KULTURARV

Viktiga vackra gravstenar på Blidö kyrkogård

För varje grav i Sverige skall finnas uppgift om gravrättsinnehavare. När någon gravrättsinnehavare dör eller flyttar, är det vanligt att anhöriga eller andra berörda glömmar att meddela vem som framöver skall vara ny gravrättsinnehavare. Detta är extra viktigt när gravrättsinnehavaren saknar barn. Om pastorsexpeditionen inte har aktuella uppgifter om gravrättsinnehavare, är det en uppenbar risk att graven tas bort efter ett antal år, vanligtvis efter 25 år. Detta gäller alla kyrkogårdar i Sverige.

På Blidö kyrkogård har ett flertal gravstenar tagits bort under senaste året. Dessa är nergrävda. Borttagna gravstenar borde placeras synligt förslagsvis vid kyrkogårdsmuren. Många gravstenar utgör en del av socknens kulturarv och borde givetvis sparas, även om det inte finns en formell personlig gravrättsinnehavare.

Johan Albert Österman, 1831-1924, Kolsvik. Skeppsredare och kronolots som också ägde en stor del av Kolsvik. Känd som Blidökungen. Österman ägde flera segelfartyg, bland annat Barken Celeritas och Clara Josephina. Österman var också aktiv i köpet av S/S Blidösund.
Johan Albert Österman, 1860-1901, son till Blidökungen. Han drunknade en stormnatt vid Marums brygga. Ångbåten Vaxholm 1, hade slitit sönder bryggfästena. Sjökaptenen fann man drunknad på morgonen efter. Mer att läsa finns i Blidö Sockens Hembygdsförening årsskrift 1997 och 1998 samt i Blidöbygden 2000, 3:e utg. Gravstenen finns på graven.

Jan Erik Ingman, 1859-1941, Kudoxa, Köpmanholm, Sv. Högarna, Mästerlots. Uppväxt på Kudoxa och tjänstgjorde på Svenska Högarna. Se vidare: Roland Svensson, Lillö (sid 193) Gravstenen står på graven.

Johan Reinhold Österman, 1854-1938, Oxhalsö, sjökapten, redare, handlare. Redare i vilket skonerten Clara Josephina ingick och barken Hilma Margreta. Mer finns att läsa i Rospiggen 1969 och Blidö Sockens Hembygdsförenings Årsskrift 1998. Gravstenen står på graven.

Carl-Gustaf, Henning och Signe Eriksson, Kolsvik. CG och Henning, far o son och Signe var handelsmän i Kolsvik. När varor levererades till handelsboden var de oftast märkta endast med CHE, handelsmännens initialer. Far och son Eriksson hade många förtroendeuppgifter i Blidö Socken. Graven vårdas av familjen Södergren. Gravstenen står på graven.

Georg Nordström, 1900-1981, Rödlöga, skärkarl. Blidö kyrkogårds minsta gravsten, ca 1x2 dm, troligen tillverkad av Nordström själv. HN står för hans far **Herrman Nordström, 1863-1942**, Georg Nordström var sista bofasta skärkarlen på Rödlöga och är huvudperson i Rinaldos bok *Skärgård i förvandling* och *Dagar efter sekel*. Den lilla gravstenen finns bevarad och står på graven.

Johan Rickard Norman, 1861-1942, Rödlöga, mästerlots. Sista lotsen på Svenska Högarna. Hustru Katarina, 4 barn. Att läsa mer: *Överraskningens öar, Skärgård i förvandling; S Rinaldo*. Gravstenen är nedgrävd.

Johan Norman, 1838-1929, Stämmarsund, skeppsredare. Hustru Christina, sonen Arvid och dottern Emilia. Känd potentat på Blidö som tillsammans med Johan Österman hade stort inflytande på öarna. Ägde Stämmarsunds bräddgård. Norman ägde flera segelfartyg och lät bygga briggatinen Clara Josephina. Norman var VD i Blidösundsbolaget. Hänvisning: skrifterna *S/S Blidösund, Roslagsskärgård och Sundskär*. Gravstenen ligger på graven.

Harry Norman, 1904-1923, Svartlöga, fyrvaktare.
Verkade på Svenska Högarna. Han verkade och bodde även på Rödlöga. Drunknade i samband med färd med sparkstöttnings. Mer finns att läsa i Skärgård i förvandling, S Rinaldo och Ljus längs Kusten (sid 224). Gravstenen finns på graven.

Werner Engström, 1876-1965, Norröra,
tullöveruppsyningsman. Bodde även på Rödlöga och Sv. Högarna. Byggt modell av en sandkil som finns i Blidö kyrka. Mer finns att läsa i Rospiggen 1964 och 1965. Gravstenen står på graven.

Gravstenarna i denna lilla sammanställning är utvalda att representera tidigare viktigare delar av Blidö socken, som numera är nästan helt avfolkade, och yrken som tidigare varit mycket viktiga i Blidö socken. Gravstenarna är fotograferade i slutet av 1990 talet av Erik Åhman.

Artiklidé: Erik Åhman Textbearbetning: Maud Nevrell

Hembygdsföreningen håller med Erik Åhman och vill gärna arbeta för att vi alla ska få veta mer om vår lokala historia och intressanta människoöden och ta fram en text som berättar mer om personer som levt och verkat i socknen. Vi vet också att det finns släktingar som kan berätta mer och vi tar gärna emot mer information. Hör av er till oss!

P.S. Det är hos pastorsexpeditionen man kan kontrollera gravrättsinnehavare.

OM DET MEDELTIDA NORRÖRA

Bilden kommer från Norröras hemsida. www.norrora.se

Saltkråkan i all ära – men Norröra har en mycket mer spännande historia än så.

Björn Ekstrand med hus på Norröra har samlat ihop en rad intressanta fakta i NIK-bladets jubileumsnummer,.

Det är en liten tidning som föreningen Norröra Idrott och Kultur ger ut. Vår hembygdsförening har fått lov att fiska upp några guldkorn av allt det som Björn Ekstrand har läst sig till ur sina källor.

Så här beskriver Björn Ekstrand själv sina ambitioner: ”Norröras äldsta historia från senaste istiden till och med medeltiden”.

Björn Ekstrand har inte hittat några papper – av förklarliga skäl - när de första permanenta bosättarna kom till Norröra. Men enligt hans källor kan det handla om 1200-talet eller något senare. Förmodligen inte tidigare eftersom det låga Norröra låg kvar under vattnet efter den stora nedisningen. Det dröjde ett bra tag – med historiskt perspektiv – innan Norröras holmar steg upp ur havet.

I och med landhöjningen började så småningom de små holmarna växa samman. Den magra jorden började allt mer täckas med gräs och skog. Det skulle gå att livnära sig på vad jorden och fisket gav.

Vem som ursprungligen upptäckte Norröras möjligheter vet man givetvis inte. Men på andra sidan Östersjön fanns ester som led under makthavarnas livegenskap och ville fly från slaveriet.

Enligt Ekstrands källor är det därför troligt att det var ester som först bosatte sig på Norröra. Norröra innebar frihet för de som vågade ta sig över Östersjön.

På 1300-talet kom Norröra och våra andra öar att lyda under Penningby i Länna. Esterna fanns redan där på plats. De kanhända fick hjälp av frigivna trälar i arbetet att sköta om Penningbys får och kor som forslats ut till bete i skärgården.

Man vet att på 1500-talet fanns fyra bönder på Norröra. Hur de klättrat upp i rangskalan vet man väl inte men det sägs att de hette Joa, Kers, Munk och Reb.

Men de var inte självägande utan var tvungna att som frälsebönder lyda herrarna på Penningby. I allt. Annars sparkades de iväg.

Hur hade man det då på Norröra under medeltid?

Det var tuffa villkor. Ta det här med kyrkan som ett exempel.

I dag drar sig folk för att ta sig till kyrkans julotta. Hu, så kallt och tidigt säger man.

Men levde man på medeltiden långt ute i skärgården gavs ingen pardon. Det var kyrkoplikt som gällde. Då skulle man ta sig över sjön till kyrkan i Länna eller till kapellet på Blidö. Seglandes eller roendes över vidsträckta fjärdar. Inte bara till julottan utan till söndagarnas gudstjänster,

När skärgårdsborna äntligen kom fram fick de stå och lyssna på predikan som hölls på obegriplig latin! Men påbuden var på svenska. För att man skulle veta vad man hade att rätta sig efter.

Inne i de små husen bodde allesammans i det rum där eldstaden fanns. I de väggfasta sängarna låg halm och hö som botten. Men bolstrar och kuddar var stoppade med fågeldun. Fårfällor som täcke.

Gröt, grytor och soppa stod på matsedeln. Man åt med fingrarna eller använde sked. Små gluggar i väggarna och rökhål i taket skänkte dagsljus. På kvällen kunde stickbloss eller tranlampor med vekar av sjögräs sprida ett svagt ljus.

Den tidens Norrörabor blev med nödvändighet skickliga båtbyggare. Att ta tillvara de olika träslagens egenskaper och växtsätt var värdefull kunskap för att bygga bra båtar. Som läsare av artikeltexten inser man hur litet vi vet om natur och skog.

Djurhållning var nödvändigt. Ull och mjölk från fåren var viktigare än kött. Fårmjölk har hög fetthalt och tackorna mjölkades nästan hela året. Blandningen av blod och fårmjölk var näringsrikt och mycket uppskattat.

Med slit och möda omvandlade man mark till små åkerlappar. Björn Ekstrand kommenterar det inte i sin text. Men som läsare kan man inte annat än beklaga när man ser att så många mödosamt uppodlade åkrar i skärgården säljs och sålts bort till fritidshus. Åkrar som både under medeltid och under århundraden framåt gjort att människor kunnat överleva.

Krig och andra påfrestningar gjorde att folk inne på fastlandet ofta svalt och levde i misär.

Men norrörabor och andra skärgårdsbor kunde fiska och jaga säl vilket gjorde att de klarade sig bättre.

Fisket var visserligen beskattat av de styrande inne i Stockholm men det utgjorde ändå en stor tillgång. Det var till och med så att man kunde sumpas fisken och sälja den till fiskuppköpare i Oxhalsö eller Sikmarö. Därifrån fördes den levande fisken i råriggade segelsumpar ända in till Stockholm.

Sälens kött och späck var också till stor nytta. Det måste kännas som en lycka att få frossa i sälkött när det oftast vankades gröt i grytan! Av sälskinnet gjordes västar, stövlar och skor.

Nu skriver vi år 2012. Det är roligt att läsa Björn Ekstrands fakta och funderingar om de villkor som sannolikt rådde under medeltiden på Norröra.

Men det skadar nog inte att emellanåt fundera på vad som hänt här för några hundra år sedan.

Då kanske man tänker till lite grann. Sätter värde på allt som erbjuds oss i dag.

Men att vi då också blir aktsamma och att vi vårdar den natur som äger en rikedom som vi nutidsmänniskor inte lärt oss se och läsa av.

Vi missar nog mycket. Fast vi tror att vi har det så bra.

Läst och tänkt av

Anita Bertilsson

BLIDÖ SOCKENS HEMBYGDSFÖRENING

Verksamhetsberättelse 2011

Föreningen har under året haft 188 betalande medlemmar

Styrelsen har under året haft 10 protokollförda sammanträden

Ordinarie årsmöte hölls den 26 februari i Sockenstugan, Blidögård. Vid mötet berättade Håkan Lundén om Postrodden på Ålandshav.

Vårmöte hölls den 20 maj, Sockenstugan Blidö. Vid mötet berättade Gunnar Lodin om växtligheten på Riddersholm och om hur man bygger gärdesgårdar.

Nationaldagen firades i Almvik i samverkan med PRO, Blidö IF och Föreningsrådet. Barbara Hendricks höll ett uppskattat tal.

Slätterdag vid torpet den 4 juli med efterföljande lunch hos familjen Roxell

Hembyggsdag hölls vid torpet den 6 augusti med dansuppvisning och musik, visning av kryddland. Räddningstjänsten deltog också.

Allmogesegling den 20 augusti vid Stämmarsund. Tidsenlig klädsel och båtarnas skick gav poäng. Selingen avslutades med gemensam lunch i Blidö Bio. 12 båtar deltog i seglingen av 16 anmälda. Bortfall pga dåligt väder.

Byvandring hölls i Kolsvik den 7 augusti. Birger Norman guidade.

Höstmöte den 29 oktober i Sockenstugan Blidö. Sven-Olof Karlsson, målerikonservator berättande om renoveringen av Blidö kyrka. Filmen om Gösta Söderman visades.

Julmarknad. Den 3 december deltog föreningen med försäljning av 2012-års kalendrar m m. Representer för föreningen har deltagit i följande möten: Stockholms Läns Hembygdsförbunds årsmöte, Länsförbundets

seminarium 23/9 gällande vårdplaner av Föreningarnas fastigheter, Samverkansmöte i Riala avseende föreningar i Norrtälje kommun.

Den 8 september besöktes Sjöfartsmuseet i Älmsta och den 11 september Hembygdsförbundets visningar av kvarnen i Länna och invigningen K-märkningen av Kista gård på Vaddö.

Vidare har medlemmar deltagit i information om släktforskning i Riala prästgård. Anders Thornström, Krigsarkivet, föreläste.

Slutligen kan nämnas att medlemmar ur föreningen deltog i spelet "Blidökriget" vid Blidösunds 100-årsfirande vid Stämmarsunds brygga den 18 juni.

Utförda arbeten

I torpet har golven renoverats och köks- och kammarinredning återställts. Vidare har ny ytterdörr tillverkats.

Torpet har panelats och läktats utvändigt samt rödfärgats en gång.

Invändig el har dragits. Bakugn besiktigad och godkänd av sotaren.

Runt delar av torptomten har gärdesgård byggts vidare har ett utedass med vedbod skänkts och flyttas på plats vid torpet.

Avtal

25-årigt nyttjandeavtal har tecknats med Oxhalsö Byalag. Vidare har ett 5-årigt hyresavtal beträffande ladan tecknats med Ingrid Sundberg.

Vissa **donationer** har inkommit från medlemmar.

Årsskrift för 2011 har producerats och distribuerats till medlemmarna utan kostnad.

Vidare har **kalender** för 2012 tagits fram med tema "Handelsbodar". Försäljningen har hittills varit framgångsrik.

Verksamhetsplan 2012.

Målning och tapetsering i torpet avslutas. Vindskivor tjäras. Torpet och uthus rödfärgas. Då alla arbeten inomhus i torpet är avslutade skall ett skåp i köket byggas och huset skall möbleras.

Fåhuset, stengrund och dörr skall iordningställas.

Ytterligare gårdesgård skall byggas eventuellt som kurs för medlemmar.

Iordningställande av ladan så där går att visa de föremål som inte behövs för möbleringen av torpet.

Klädprojektet samt sycirkel och arbete med ull skall fortsätta även under år 2012.

Iordningställande av ett nytt kryddland samt ett potatisland.

Plantera buskar och prydnadsväxter.

Intervjua äldre personer boende inom hembygdsföreningens område.

Kontakt kommer att tas med skolan i Köpmanholm i syfte att få med ungdomar i vår verksamhet.

Föreningens handlingar skall ordnas och arkiveras.

Kalendarium 2012.

- Årsmöte den 18 februari kl. 14.00 i Sockenstugan. Efter förhandlingarna filmvisning.
- Vårmöte den 28 april kl. 14.00 Programpunkt, preliminärt, fartygsvrak i vår skärgård.
- Kyrkogårdsvandring, Blidö kyrka, den 19 maj kl. 14.00 med berättelser om kända öbor.
- Nationaldagen den 6 juni musik, dans, musik och servering vid torpet.
- Hembygdsdagen den 29 juli kl. 11.00 - 16.00. Visning och invigning av torpet.
- Lotterier, musik, dans och servering.
- Byvandring den 4 augusti kl. 11.00. Lär känna Strindbergs Furusund.
- Allmogebåtssegling den 18 augusti kl. 11.00
- Höstmöte den 3 november kl. 14.00. Programpunkt släktforskning.

HÄR HITTAR DU FLER ÅRSSKRIFTER!

Titta in på vår hemsida:

www.bshf.se

Avsändare:

Blidö Sockens Hembygdsförening
Västerö 1542, 760 17 Blidö